

סקירות אמות יות-ספרות יות

ד"ר ש. י. טשארנא

רבת אחת ובפתיחה הופיעה שמו על דפי העיתונים כאן, - הוא, הצנוע, השחקן, השרוי תמיד במחבא, שנשכח מלב. חימה. ורטט הלב: מאמר משלו, רשימה, הערה. „ואפשר - נתחרה - תגשם סוף-סוף משאת נפשו והוא יבוא? אך הנח! מה האיש... עכשיו מוכן.

היתה זו אישיות דגולה, ברוכת כשרונות. עוד בצעירותו פרה עם הדעת ויכול לה, בקלות, כמעט בלי יגיעה יתרה, כי על כן היה מחונן בתפיסה חדה ומחירה, בשכל חריף, יהודי, בוכרוך מפליא, ובעיקר - בכוח התמדה רב, בלתי מצוי. תרם לכל ובכי היהדות ומכמניה, ידעה ידיעה עמוקה ואהבה. היה בקי אף בהיותה של התרבות המערבית ושבצה בעולמו העברי.

יסוד ושרש חייו היה החינוך העברי, הפדגוגיה העברית. להם הקדיש את כל אוננו ואת מיטב חיפושיו. עזב בגלגל חיי אמדות ומשרה כבודה (כד"ר לחימה הורה מקצוע זה בבי"ס חקלאי ממשלתי גבוה) ודבק בהם בכל נימי נפשו. הקורסים הפדגוגיים בגרודנה, הנודעים לשם, קורסים פדגוגיים ובתי-ספר בחרקוב, סמינריון למורים בוילנה, - אלה הן התחנות הראשיות בחייו. הקים מאות תלמידים והדליק בלבם אהבה לתרבות עברית, לספרות עברית, ובעיקר לילד העברי, לניה"ס העברי ביי"ס עברי מושלם ומשוכלל היה ראש מאוייו ושאיפותיו. הוא, השלם, שנא את ההתדרות, ההתקשטות החיצונית, ותבע תמיד שרשיות, העמקה, תוכן, ועל הכל - עצמיות, מקור. התוכן צריך להיות משלנו, עברי, אך יש גם לקחת מן החוץ את כל הטוב והיפה, למונו מזיגה עברית ולתתו בכלים עבריים. בכל אלה היה קנאי וקפדן ולא ידע ויתורים ומשוא פנים. ע"כ לא חבבהו עסקניו המושבעים, התרחקו ממנו השרוהו בצל עבודתו המדעית-ספרותית של ה"ר טשארנא היא רבת ערך וצורה. תחילתה יצעה ב„כנסת“ וב„ספרי השנה“ של סוקולוב וסופה ב„זרמים“ וב„גלים“. פרסם דברי מקור ותרגום. כתב על „שירת הטבע באגדות התלמוד“, על „חימה בתלמוד“, בשאלות חינוך; עסק בחקירת סגנון הפייטנים, חבר אנקישות לחקר הילדות, תכנית לבדיקה פסיכולוגית לילדי בתי הספר והוציא ספרי למוד ועזר שונים. והנה חטפהו המות באמצע ימיו - והוא בן נ"ד. קשה האבדה.

מ. צ.

גורקי מבעד לחומת הקרמל (שרטוטים לזיכור)

הזדהותו הדביקה של גורקי בקומוניזם ותפקידו האחרון כ„לחשן“ רוחני של סטלין העימו במחנה הבורגני את זהב יובלו של הסופר המסורס וגרמו לתמוני הערצה וגעש התפעלות בארץ הסובייטים ובעולם הפרולטרתי כולו. ננסה לפרק מעל גורקי את משבצת היובל ולבדוק בדיקת חולין את ערכו השמור ב„סייף“ התרבות העולמית.

מאפליית בין הזמנים ברוסיה. תנועה „עממיות“ פשטה את הרגל. האכר הרוסי - „משיח“ התברה הסוציאליסטית - הורד מעל כסא היותה של האינטליגנציה וזו עקדת אכזבה וערגה „קדוש השם“ חפשה לה מוצח חדש. כוחות גנוזים תוספו ברוסיה. המעמד הקפיטליסטי יצא מתחוליו ויתפרץ בתנופת מרץ ושצף אמונה. הכפר המתולדל פלט המוני אכרים שגהרו אל הכרך. רדמומים של ערב תקופה. בקפולי הימים ארבה צפיה לחוש מרוה. ולכל שבתאי צבי נוח היה להכרוז כעל משיח. אז הגיח גורקי. ב„צלקשים“ - „יחפנים“, עטופי סחבות מזהיבות של רומנטיקה מוצצת, מזי-חופש ואכולי הפקרית גאה - רצתה לראות האינטליגנציה את גואלי התברה החדשה. אבל לא רק גבורים מיזפי רומנטיקה בלבד העלה לנו במחולו גורקי - האמן. עינו הריאליסטית מעמיקה לבחון את רוסיה המחויית, החשוכה, הקופאת על שמריה, הכעל-ביתית והנכונעת. תערוכת טפוסים של „האנשים המיותרים“, רקובי שר, ספוגי אכזריות מחרידה גם היום בטריית האמיתית. וספריו אלה מתנכים למרד, לא להכנע למציאות, להתמרץ ולהסרך את הכל.

„אדם“ - מלה הנשמעת בגאון! - מימרה זו של אחד מגבורי גורקי עודדה ונחמה את הדור ולמדה אותם לשאוף לחיים יותר יפים ולהלחם בעדם. המהפכה מצאה בגורקי את היסעור שלה, נביאה הוועם ושופרה המזעיק. יצירתו הגדולה „האם“ הלשה מבחינה אמנותית ואין ערוך לחשיבותה החנוכית-מהפכני. הספר הכרו לתנ"ך של אירופה הפרולטרית וגורקי הוכר כמשרור המהפכה. באותה התקופה קשור הסופר לאגף הבולשביסטי של הסוציאלי-דמוקרטיה הרוסית שבראשו עמד לנין.

אחרי המהפכה האוקטוברית נגלה גורקי כאויב הדיקטטורה. גם קרבתו הידידותית אל לנין לא השלימה אותו כליל עם השלטון הבולשביסטי. היה מגיין על הנרדפים עזר לנדכאים כשהוא בעצמו „נוטה למהפכה“ מרחוק. חמלה „אדם“ נשמעת עדיין באוזני בגאון ואין הוא יכול להשלים עם המציאות המדכאה והמשפילה את האדם ועוזב את ארץ הסובייטים. בחוץ-לארץ מפרסם מאמרים הנראים ברוסיה כאנטיסובייטיים ואנטישמיים. מדינת הסובייטים מחרימה אותו כבוגד וקונטר-רובולוציונר. עברו שנים. סטס"ר המנצחת והתקיפה מרהיבה מרחוק את לבו של גורקי. מסירינטו הנוחה והפשיסטית עולה גורקי לארץ הסובייטים ומתעלעל בהערצתו, כנחפו להיות ולהרגיש. הוא רוצה לראות רק את הטוב בסטס"ר, להוקיעו לעיני כל העולם ולשם זה מוקדש עתונו „התקדמותינו“.

האומנם גורקי הדימוקרט, משוררו של האדם בה"א הידיעה, השלים למציאות הסובייטית האכזרית, שהאדם קיים בה רק כחומר לאכספרימנטים ולתרגילים סוציאליים? גורקי האמיגרנט, הבורח מהדיקטטורה הסובייטית, חזר לרוסיה שבע נדודי דימוקרטיה אירופית צבועה ונרקבת. תקופתו תקופת תורבן לאידיאליים ישנים והדימו-קרטיה נתרזקה מתכנה ואבדה את קסמיה. המשטר הקפיטליסטי מדכא, משעבד, מנצל ורומס את האדם בלי שיתן מטרה ותכלית לחייו. וגורקי דבק מחדש במשטר הסובייטי, כי יש בו אידיאל נשגב המיפה את הסבל ומקדש את אכזריות הדיקטטורה. גורקי הוקן אינו שר עוד את „ההלל-אדם“ שלו. היסעור נדם. אינו מנבא ואינו מזעיק, עבודתו - עבודת „כנוס“. נחפו הוא למסור לדורות הבאים את כל גנוי העבר. ווהי יצירתו האחרונה „חיי קלים מגיין“, ערמה ענקית של תמונות הוי, שיחות, ספורים, צלמי רחוב, פרצופי המונים, הפגנות ואספריזומים. חומר למאות רומנים וביניהם נעצות פנינים המזכירות את גורקי הפורטרטיסטן המבורך, עד התקופה חד העין ובהיר השמועה.

לעברים יקר גורקי כידיד ייבימה וחובב התרבות העברית. גם היום מקריבים אנו בסטס"ר מאות חיים רעננים למולך המפלגתיות הבלתי-ליגלית, שאין בכוחה להועיל אלא לשמש חומר לתרגילי פרובוקציה ייבסקית, ולו היו כוחות אלה מוקדשים למלחמת התרבות העברית היתה תרבותנו שות וזכות כתרבויות שאר הלאומים בסטס"ר ובגורקי היינו מוצאים את אחד התומכים הגלבים להגנת זכויותינו.

השפעתו של גורקי בקרמל הביאה רוחה לספרות הסובייטית; גורקי היה המחולל הרוחני של „הליברליזם התרבותי“ של סטלין ולקולו המעורר מאזינה כל רוסיה. גורקי, כעל היובל התוגג בקרמל, לא העים את יצירת חייו. גם היום מעודדים ספריו, מנחמים, קוראים למרד ומחשלים את הרצון לא להכנע ולשאוף לחיים יותר יפים. י. ס.

המורה ותלמידתו

את כל אסמ"י זעמו ונכטי מרירותו מבזבז בורלא. על „היצירה הגלעגה“ של שושנה שבבו „מריה“ (מאזנים ח') ורק יפלא בעינינו מדוע דווקא בורלא יצא להאשים? הן לא רק, לפי דבריו, היתה הסופרת הצעירה תלמידתו לפני כמה שנים, אלא גם ספרה מוכיח כי היא נשארה נאמנה למורה שלה עד היום. וספרה זה אינו מוזק ביותר, כוססים אותו כמסטיקה מתוך בטלה וזורקים. הסופרת אינה פעוררת את קוראיה לחקות את מעשי מריה. אבל הרבה יותר מוזיקים „המרגנת“, „בת ציון“ של בורלא. מי זו הגבורה שלא קנאה בבדיעה היצאנית היפה, החכמה, העשירה והנדיבה, המכובדת בעיני גדולי הערבים ותיחורים? והסופר (בפי אחד מגבוריו) מטיף בהתלהבות רבה לכל בת ישראל כשרה לא להנשא לאיש, כי מה ענין להניח את היחיד, תלא וזו גורל כל גערה רגילת, אבל, לנעלות והמפוארות נתן, להרבות את אשון ברביס“